

*Дубравська З. Р.,  
кандидат філологічних наук,  
старший викладач кафедри практики англійської мови  
Інституту іноземних мов*

*Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

## ФЕНОМЕН АВТОРСЬКОГО «Я»: СУТНІСТЬ «ЗОВНІШНІХ ВТОРГНЕНЬ» У ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ МАРТИНА ЕМІСА)

**Анотація.** Статтю присвячено дослідженню феномена авторського «Я» – сутності «зовнішніх вторгнень» у постмодерністському тексті. Уведення в науковий обіг зазначених матеріалів сприятиме поглибленню подальших досліджень у галузі теорії літератури.

**Ключові слова:** феномен авторського «Я», «смерть автора», постмодернізм, біографічна проза, мемуарна проза, англійська література, Мартін Еміс.

**Постановка проблеми.** У схемі суб'єктивізації в біографічній і мемуарній прозі М. Еміса з'ясовано підґрунтя сенсу означення «смерть автора», що має місце в спостереженнях зарубіжних дослідників (Р. Барт [1–3], Ж. Дерріда [6–7], У. Еко [9–10], Ю. Крістева [13], М. Фуко [16]). Для постмодерністського сприйняття тексту характерним є тлумачення автора «як коду, неособистості, аноніма» й визнання стадії автора в тексті «стадією нуля, заперечення та вилучення» (Ю. Лотман) [14]. Тезу про «смерть автора» (Р. Барт) варто розглядати крізь призму «зовнішніх вторгнень», у світлі яких відбувається орієнтація на «повноту уявлення без оцінок» (Тамара Денисова) [5] і водночас на продуктивне руйнування цієї засадничої установки в постмодерністській текстовій структурі. «Смерть автора» – це своєрідна метафора, спрямована на подолання традиційної залежності тексту від постаті творця, відповідної інтерпретації відінтенції автора. Натомість бачення авторського «Я», що тлумачиться в ключі постмодернізму, демонструє суперечливі акценти щодо трактування множинних підходів до можливої актуалізації питання про «примирення з дійсністю» (І. Дзюба) [8] і роль автора в художній структурі. Текст постає посередником між автором і читачем. Це – постійна величина, якщо вести мову про її відкритість на різних рівнях рецепції, у т. ч. інтерпретації в міжкультурному контексті.

У чому полягає феномен авторського «Я», якщо вести мову про сутність зовнішніх вторгнень у постмодерністському тексті? Зважаючи на «максималістську» модель нараторів, укладену В. Шмідом [18], який розрізняє тринадцять типів нараторів, нелегко окреслити саму сутність цього феномена. Приміром, очевидно є авторська присутність у зразках художньої біографіки. Натомість самоцінним є також інше явище – проблема «смерті автора». Це питання висвітлювалося в розвідках таких учених, як Р. Барт [1–3], У. Еко [9–10], Ю. Крістева [13], М. Фуко [16].

**Мета статті** – цілісне висвітлення особливостей презентації феномена авторського «Я» крізь призму біографічної та мемуарної прози Мартіна Еміса в контексті жанрової системи епохи постмодернізму.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Загалом для постмодерністського сприйняття тексту характерним є тлума-

чення автора «як коду, неособистості, аноніма» і визнання стадії автора в тексті «стадією нуля, заперечення та вилучення» [14]. Тут має місце елемент двозначності, якщо не обґрунтувати цю позицію інтертекстуально. Адже сутність теорії «смерть автора», що, за словами Мар'яни Гірняк, постулювала відмову від розпізнавання авторських інтенцій і єдино правильного значення на користь «мови» тексту й інтерпретаційної співпраці читача, не могла не вплинути на тлумачення й без того багатозначного терміна «автор». Під цим терміном мають на увазі й реальну особу з її біографією та комплексом індивідуальних рис, і певний погляд на дійсність, вираженням якого є весь твір, і суб'єкта, який інтегрує стильову єдність художнього твору, і навіть так званого автора-оповідача, що насправді є лише особливою формою вираження авторської свідомості в тексті. Власне «смерть автора» й виникла як засіб зупинити намагання дослідників упевнено тлумачити авторові думки та переконання і приписувати письменникові погляди, які належать суб'єктам мовлення художнього твору. Автор став тільки скриптором, щонайбільше – функцією, позбавленою індивідуальних психологічних особливостей [4, с. 168].

Представники структурно-семантичного напрямку (Р. Барт [1–3], Ж. Дерріда [6–7], Ю. Крістева [13], М. Фуко [16]) порушували досліджуване коло питань і дали підставу для утвердження багатьох їхніх конструктивних тез. Розглядаючи текст як автономний об'єкт, вони наголошували на його повній незалежності від суб'єктивних категорій автора й читача. Р. Барт убачав у сполучі «смерть автора» наявність першоджерела з проекцією на міфему «смерть – воскресіння». Дослідник уважав задокументованою реалією, якщо автор усувається на всіх рівнях і на зміну йому приходять Скриптор, котрий «несе в собі не пристрасті, настрої, почуття чи вираження, а лише безмежний словник, із якого він черпає своє письмо» [3, с. 389].

Крізь аналогічну призму звертається Юлія Крістева до цієї ланки, де автор – це «ніхто й ніщо» [13, с. 108], тобто має місце втілення анонімності. Важливо, що Р. Барт оперував даними про смерть автора в такому розумінні, яке прогнозує право не розшифрування тексту, а позиціонування його як єдино правильного джерела. Для нього текст – це багатовимірний простір, де перехрещуються різні культурні джерела; де породження смислу є процесом, а не результатом. Це дає змогу тією чи іншою мірою встановити іманентну текстову структуру, хоч, з іншого боку, це означає не девальвацію цінності інтенції автора і його остаточну смерть, а, навпаки, нову форму його появи.

Осмилюючи спосіб організації цілісності, У. Еко [9–10] розгортає питання про сутність визначального в конструкції «поміж автором і текстом» [9]. Він обстоює твердження: «ав-

тор» є ні чим іншим, як тільки текстовою стратегією, що встановлює семантичні відношення й активізує зразкового читача [10, с. 33].

Закономірним видається питання про співвіднесення художньої дійсності з реальною чи ірреальною модальністю. За оцінкою У. Еко, книжка має мати адресне застосування – для читача, оскільки «люди люблять детектив не тому, що в них убивають, і не тому, що в них завжди, урешті-решт, торжествує норма (інтелектуальна, соціальна, юридична та моральна), а зло, тобто ненормальність, знищується. Ні, детектив люблять за інше. За те, що його сюжет – це завжди історія припущення» [9]. На його думку, твір стимулює читача до співпраці, спонукає відшукати приховані значення, навіть ті, які автор не закладав туди свідомо, але те «щось», яке домислить читач, «завжди залишається в межах того світу, який мав на увазі автор» [19, с. 62].

Текст має певні правила гри з читачем, що передбачає можливість виникнення різних думок у процесі осмислення авторських міркувань. Так, приміром, М. Фуко [16, с. 233] констатує: «... автора усмертнює власний текст, у якому зникає авторська індивідуальність і разом із нею щось таке, як «твір» і «письменство», відавторське письмо» [16, с. 597], через це автор є лише функцією, свого роду виміром дискурсу, «у якому діють обмеження, вибір, винятки, тобто «вільна циркуляція» значень» [16, с. 597]. Він підкреслює: «... твір, обов'язком якого колись було забезпечити безсмертя, тепер має право вбивати, стати вбивцею власного автора» [20, с. 142]. У праці «Що таке автор?» М. Фуко дійшов висновку: авторові належить «роль мерця в грі письма» [20, с. 142].

Правила «гри для читача» передбачають з'ясування зв'язку між поняттями «смерть автора» і «смерть читача» [15, с. 104]. Зрозуміло, що в цьому аспекті істотними постають реальні величини: конкретний автор, конкретний читач. Вони взаємодіють під впливом зовнішніх вторгнень, у тім числі психічних, гносеологічних і соціологічних характеристик, призводять до трансформації в текстові категорії, частини дискурсу, свого роду функції.

У постмодерному інтертекстуальному просторі автор є нерідко «іронічним» модератором чужих або власних – оскільки вони сприймаються іронічно – текстів або ж *магом-творцем* безкінечного процесу їх створення [17]. Читачеві при цьому відводиться роль співавтора-реципієнта.

Ганна Колесник [12] у статті «Біографія і постмодернізм: автор помер, хай живе його біографія?» нав'язує розуміння певної суперечності, що є на межі між смертю автора і смертю героя. Сутність цього перехрещення спробував осмислити Е. Фоккема у праці «The Author: Postmodernism's Stock Character», зважаючи на засади постмодернізму. Ідеться не про зникнення чи вигнання, а про переміщення, переоцінку функцій автора. Постмодернізм репрезентує пульсаційну конфігурацію, спрямовану не на «смерть» автора, а на реконфігурацію взаємодії між дискурсивним і реальним автором. Натомість ситуація зберігається, творячи ґрунт для врегульованості конструкції «автор-читач» [21, с. 39–40].

**Висновки.** Отже, варто зазначити, що «смерть автора» в розумінні постструктуралістів є ні що інше, як формула, спрямована на подолання традиційної залежності тексту, його інтерпретації від постаті творця й інтенції автора. Водночас бачення автора лише як безликого та пасивного скриптора викликає бурхливу реакцію письменників-постмодерністів, котрі не погоджуються із запереченням власної ролі й функції у створенні художнього тексту й відповідають навмисною актуалізацією постаті автора в тканині художнього тексту.

У текстуальній стратегії текст-продукт є посередником між автором і читачем, виступаючи суб'єктною величиною, відкритою для інтерпретації. Остання аж ніяк не зумовлює «смерті» автора, навпаки, надає можливість читачеві бути співтворцем, якщо процес прочитання твору сприяє пізнанню феномена авторського «Я».

#### Література:

1. Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов / Р. Барт // Зарубежная эстетика и теория литературы XI–XX вв. Трактаты, статьи, эссе / ред. Г.К. Косикова. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – С. 387–422.
2. Барт Р. Від твору до тексту / Р. Барт // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 491–496.
3. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт; пер. с фр.; сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. – М.: Прогресс-Универс: Рея, 1994. – 615 с.
4. Гірняк М.О. Поняття автора й авторської свідомості в контексті термінологічних проблем сучасного літературознавства / М.О. Гірняк // Вісник ЖДУ ім. Івана Франка. – Вип. 22. – С. 168–172.
5. Денисова Т. Наука «компаративістика» в сучасному потрафтуванні / Т. Денисова // Літературна компаративістика. – Вип. I. – К.: ПЦ Фоліант, 2005. – С. 10–26.
6. Деррида Ж. О герматологии / Ж. Деррида. – М.: Ad Marginem, 2000. – 511 с.
7. Деррида Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук / Ж. Деррида // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 617–632.
8. Дзюба І. Свіча перед свічадом історії: До непоміченого ювілею Василя Стуса / І. Дзюба // Хрешчатик. – 2008. – № 2. – С. 14.
9. Еко У. Надінтерпретація текстів / У. Еко // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 549–563.
10. Еко У. Поміж автором і текстом / У. Еко // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. М. Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 564–578.
11. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / У. Еко; пер. з англ. Мар'яни Гірняк. – Львів: Літопис, 2004. – 384 с.
12. Колесник Г.Л. Модифікації жанру біографії у творчості Пітера Акройда: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Г.Л. Колесник. – К., 2008. – 22 с.
13. Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог і роман / Ю. Кристева // Вестник Моск. ун-та. Серия 9 «Филология». – 1995. – № 1. – С. 97–124.
14. Лотман Ю.М. Автокоммуникация: «Я» и «Другой» как адресаты (О двух моделях коммуникации в системе культуры) / Ю.М. Лотман // Лотман Ю.М. Семиосфера. Культура и взрыв внутри мыслящих миров / Ю.М. Лотман. – СПб.: Искусство – СПб, 2000. – С. 159–165.
15. Современное зарубежное литературоведение. Страны Зап. Европы и США. Концепции, школы, термины. Энциклопедический справочник / ред. И.П. Ильина и Е.А. Цургановой. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Интрада – ИНИОН, 1999. – 319 с.
16. Фуко М. Що таке автор? / М. Фуко // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / ред. Марії Зубрицької. – 2-е вид., доп. – Львів: Літопис, 2001. – С. 598–613.
17. Черкашина Т.Ю. Наративні виміри художньо-біографічної прози: [монографія] / Т.Ю. Черкашина. – Луганськ, 2008. – 129 с.
18. Шмид В. Нарратология / В. Шмид. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 312 с.
19. Eco U. The Role of the Reader / U. Eco. – Bloomington: Indiana University Press, 1984. – 273 p.

20. Foucault M. What Is an Author? / M. Foucault // *Textual Strategies: Perspectives in Post-Structuralist-Criticism*. – London and New York : Methuen, 1980. – P. 14–160.
21. Fokkema A. The Author: Postmodernism's Stock Character / A. Fokkema // *The Author as Character: Representing Historical writers in Western Literature*. – Madison, 1999. – P. 39–51.

**Дубравская З. Р. Феномен авторского «Я»: сущность «внешних вторжений» в постмодернистском тексте (на материале творчества Мартина Эмиса)**

**Аннотация.** Статья посвящена исследованию феномена авторского «Я» – сущности «внешних вторжений» в постмодернистском тексте. Введение в научное обращение отмеченных материалов будет способствовать углублению дальнейших исследований в отрасли теории литературы.

**Ключевые слова:** феномен авторского «Я», «смерть автора», постмодернизм, биографическая проза, мемуарная проза, английская литература, Мартин Эмис.

**Dubravka Z. The phenomenon of the author's "Self": the essence of the "external intrusions" to the postmodern text (based on Martin Amis's creative works).**

**Summary.** The article is devoted to the research of the phenomenon of author's "Self": to the essence of the "external intrusions" to the postmodern text. Introduction to the scientific turnover of the marked materials will assist deeper further researches in the theory of literature.

**Key words:** phenomenon of the author's "Self", "death of the author", postmodernism, biographical prose, memoir prose, English literature, Martin Amis.